

К. О. Данилішина,

канд. політ. наук, доц. каф. історії та світової політики,
Інститут соціальних наук ОНУ імені І. І. Мечникова
к. 39, Французький бульвар, 24/26, м. Одеса-58, 65058, Україна

ІНФОРМАЦІЙНА ПАРАДИГМА СУЧАСНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

В статті розглядаються різні моделі подальшого розвитку міжнародного співтовариства в умовах глобалізаційних процесів з урахуванням їх інформаційної складової. Автор намагається довести, що інформаційний чинник являється одним із найважливіших при намаганні інтегруватися в сучасні світові процеси.

Ключові слова: глобалізація, глобалізм, інформація, інформаційний простір.

Характерною ознакою сучасної доби стали процеси глобалізації. Сьогодні вже ні в кого не викликає сумніву той факт, що глобалізація — це об'єктивний, загальноцивілізаційний процес, який справляє величезний вплив на політичну та інші сфери людського буття, що вона стала важливим реальним чинником сучасної світової системи, однією з впливових сил, яка визначає подальший розвиток господарства нашої планети та охоплює всі галузі суспільного життя: економіку, політику, культуру, інформаційну та соціальну сфери, екологію, безпеку тощо. Сьогодні стало очевидним, що альтернативи цим процесам немає. Тому вивчення різних проблем, пов'язаних із цим явищем, набуває все більшої актуальності.

В Україні вивченням різних аспектів глобалізації займається велика кількість вчених, серед яких Білорус О. Г., Камінський Є. Є., Коваль І. М., Макаренко Є. А., Зернецька О., Тихомирова Є. В., Литвиненко О., Парфенюк В. та інші.

Процес втягування людства в якісно нову реальність відбувався протягом останніх чотирьох-п'яти десятиліть. Але багато хто вважає, що витoki глобалізації сягають далекої давнини. Одні вказують на добу великих географічних відкриттів кінця XV — XVI століть, коли світ уперше в історії відкрився як єдине ціле, інші на епоху Відродження, коли світ шукав шляхів співіснування, інтеграції віри і науки, філософії та психології. Де-хто вбачає паростки глобалізації уже в давньогрецькій колонізації та в Римській імперії. Але до 90-х років XX ст. не існувало ще самого поняття “глобалізація”, у всякому разі це слово відсутнє в Оксфордському словнику англійської мови 1980 року видання. І тільки після подій 1989 року, коли перестала існувати світова соціалістична система, 1991 року, коли з політичної карти світу зникла радянська наддержава, глобалізація стає характерною прикметою часу, а самі процеси глобалізації набувають дедалі більшого динамізму.

Поразка комуністичної соціально-політичної системи, з одного боку, ознаменувала зникнення біполярного світу, а з іншого — відкрила шлях до

усвідомлення світу як єдиного простору. Якщо першу тезу ніхто не піддає сумніву, то щодо розуміння другої існують суттєві відмінності.

В одному випадку визнається, що інтеграція людей і народів у всепланетне людство є об'єктивним процесом. При цьому наголошується, що це створює нову реальність і призводить до надзвичайних випробувань, пов'язаних з перетвореннями багатьох традиційних соціальних, господарських і культурних систем, які не можуть бути безболісними.

В іншому випадку глобалізацію ототожнюють з пануванням універсальних цінностей, які уособлюються із західною цивілізацією, і в першу чергу із США. Тут по суті йдеться про політику та ідеологію глобалізму, яка передбачає політичне, економічне та культурне домінування провідних держав на планеті. “Глобальні ресурси для вузько егоїстичних інтересів меншості — ось справжнє кредо глобалізму”, — так визначив сутність цього явища російський політолог О. С. Панарін [1,15]. Це означає, що світова економіка функціонує передусім в інтересах “великої сімки”, де США відіграють провідну роль, а країни, що розвиваються, знову залишаються на узбіччі прогресу.

Саме глобалізм, а не глобалізація, викликає тривогу і спротив у багатьох країнах. Мало хто виступає проти міжнародного співробітництва і міжнародних зв'язків, але коли ці зв'язки призводять до руйнації місцевих ринків транснаціональними корпораціями, то всі інші аргументи стають недовірливими. Саме протиріччя у конкретних сферах життя — в політичній, економічній, фінансовій, культурній становлять серйозні перепони у вирішенні питань глобалізації. Суть питання полягає в тому, як уникнути критичних небезпек, як звести їх до мінімуму. Чи взагалі зможуть люди різних культур і рас мирно і продуктивно бути разом?

Відповіді на питання, обумовлені процесами глобалізації, пропонуються звичайно різні. Окремі країни, міжнародні організації, використовуючи позитивні сторони процесу глобалізації задля прогресу своїх країн і людства загалом, прагнуть максимально зберегти самобутність своїх народів, багатоманітність світу, вбачаючи у цьому запоруку поступального розвитку світової цивілізації.

Позитивну відповідь на ці питання у своїх документах і в практичних діях дають такі поважні міжнародні організації, як, у першу чергу, ООН і ЮНЕСКО. Хоча, що стосується ООН, то її майбутнє у зв'язку з діями США щодо розв'язання іракського та косовського питань викликає занепокоєння.

Попри ці зауваження основоположні документи ООН завжди будуть відігравати надзвичайно велику роль у поступальному розвитку людства. Одним із таких документів є Декларація тисячоліття, яка була затверджена резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 28 вересня 2000 р., у розділі “Цінності та принципи” якої зазначається, що “головним завданням, яке стоїть перед нами сьогодні, є забезпечення того, щоб глобалізація стала позитивним фактором для всіх народів світу” [2]. Далі в документі наголошується, що глобалізація може набути загального і справедливого характеру тільки завдяки широкомасштабним і наполегливим зусиллям

щодо формування спільного майбутнього, яке буде базуватися на спільній приналежності до роду людського у всій його багатоманітності. Також у Декларації стверджується, що країни з перехідною економікою та країни, що розвиваються, повинні брати в цих процесах найактивнішу участь.

ЮНЕСКО на даному етапі перебуває у процесі пошуку шляхів зміцнення своєї ролі й авторитету як універсального центру інтелектуального співробітництва, здатного передбачати та ідентифікувати глобальні проблеми, нові загрози та виклики часу і адаптувати відповідно свою діяльність, а також ефективно сприяти людству в пошуку адекватних новим умовам відповідей і дій.

Нові реалії сучасного світу обумовлюють необхідність реформування міжнародних організацій. Питання про роль ООН у XXI ст. було одним із головних на саміті тисячоліття 2000 року. Комплексна програма реформ ЮНЕСКО була започаткована її Генеральним директором Коїчіро Мацуурою з метою поліпшення й актуалізації її діяльності. Найбільш актуальним завданням для себе ЮНЕСКО визначила дослідження процесів глобалізації. Так, К. Мацуура, визнаючи, що глобалізація в першу чергу це економічний, фінансовий та науково-технічний процес, в той же час наголошує, що це і культурний та інформаційний процес, і вже тому він становить великий інтерес для Організації. Враховуючи багатогранний характер глобалізації, К. Мацуура закликає членів міжнародного співтовариства спільно працювати над створенням системи, в якій серед визначальних чинників, якими є політика та економіка, повинна бути й етика [3, 27]. Саме за таких умов, на переконання Генерального директора ЮНЕСКО, універсальність матиме сьогодні реальний сенс. Ця позиція є співзвучною з тезою, зафіксованою в Декларації тисячоліття.

Для втілення в життя цих положень було розроблено орієнтири, концептуальні засади і основні пріоритети діяльності ЮНЕСКО у XXI ст. Вони відбиті в програмах, що визначають три основні трансдисциплінарні стратегічні напрямки діяльності Організації. У сфері комунікації та інформації це: сприяння вільному поширенню ідей та забезпеченню загального доступу до інформації; сприяння розвитку плюралізму і культурного різноманіття засобами масової інформації та світовими інформаційними мережами; забезпечення загального доступу до інформаційних і комунікаційних технологій, зокрема у сфері, що стосується громадського надбання та суспільних інтересів [4, 75].

Інше ставлення до глобальної проблематики демонструють Сполучені Штати. Зникнення біполярного світу мало своїм наслідком формування однополюсного світу, в якому США зайняли одноосібне лідерство. Війни в Іраку та колишній Югославії ще раз засвідчили перед світом, що ця країна є єдиною наддержавою, яка може одноосібно, без санкцій Ради Безпеки ООН, приймати будь-які рішення міжнародного характеру.

У процесах глобалізації Америка також зайняла провідні позиції, і сам цей процес сприймається як насаджування американського способу життя у всьому світі, як домінування США у світовій політиці, як “американізація” по суті всіх сфер світового суспільного життя. Про це відкрито за-

являє у своїй книзі “The Grand Chessboard” (“Велика шахівниця”) З. Бжезинський, який пише, що вперше в історії неєвропейська держава стала “наймогутнішою державою у світі” і це визначає її статус як “єдиної і справді першої справжньої глобальної держави” [5, 11]. Глобальний статус спричинює глобальну проблему (в американському вимірі), яка полягає в тому, як здійснювати своє світове панування, не допустивши появи на міжнародній арені “домінуючої і антагоністичної євразійської держави”. Вбачаючи майбутній світопорядок лише у формі однополюсного світу на чолі зі США, З. Бжезинський стверджує, що це робиться задля того, щоб втілити в життя добру й високу мету американської політики: створити справді готове до співробітництва світове співтовариство “відповідно до довготривалих тенденцій і фундаментальних інтересів людства” [5, 12], в іншому випадку людство поглине глобальний хаос.

Інші американські теоретики міжнародних відносин також пропонують свої підходи до визначення структури майбутнього світопорядку. Близькою до ідей З. Бжезинського є модель концентричних кіл. У центрі світу — єдина наддержава (США), далі йдуть “відповідальні демократії” (ЄС та Японія), “перехідні держави” (Латинська Америка, Східна Європа, Східна та Північна Азія), за ними — “повсталі держави” (Куба, Іран, Ірак /після війни 2003 р. питання щодо Іраку залишається відкритим/, Лівія, Північна Корея) і, нарешті, “дальня периферія” (злиденні країни Центральної Африки) [6, 73].

Як вважає відомий американський політолог С. Хантінгтон, майбутній світопорядок матиме чотирьохрівневу структуру. На першому рівні розміщується єдина наддержава — США. На другому — 8 регіональних (КНР, Японія, РФ, Індія, Індонезія, Франція і ФРН, Бразилія, Іран). На третьому — так звані другорядні держави, що мають відігравати роль противаги регіональним лідерам. На четвертому — всі інші країни світу [7]. Ця конструкція є похідною від його ідеї “зіткнення цивілізацій”, а також певним втіленням однополюсного світу. Відповідно до конфігурації “Захід і решта” припускається невідворотність протистояння периферії та центру на шляху до остаточної перемоги західних ліберальних цінностей.

Чи не єдиною моделлю багатопольного світу є теорія Г. Кіссінджера, якою він стверджує, що “система міжнародних відносин ХХІ ст. включатиме в себе, щонайменше, шість поважних учасників: США, Європу, Китай, Японію, Росію та, ймовірно, Індію” [8,15]. Фактично йдеться про відтворення на новому етапі класичної ідеї європейського концерну великих держав, що базується на теорії балансу сил.

Звичайно, між усіма цими гіпотезами й концепціями є певні відмінності, але всіх їх єднає думка про те, що міжнародні конфлікти, боротьба за ресурси різних держав, за гегемонію не зникнуть ніколи. Протиріччя у міжнародній системі, як і в кожному окремому суспільстві, залишаються її іманентними, базовими ознаками.

Водночас всі моделі міжнародних відносин передбачають у майбутньому домінування системи “центр — периферія”. Модель багатопольного світу (модель Кіссінджера), яку підтримують передусім сучасні світові аутсай-

дери, є тим винятком, що тільки підтверджує правило. Винятком з цього також може слугувати позиція китайських політологів: полюси — це в основному національні держави; полюси — це військово-політичні (США — Росія — КНР) чи економічні (США — Японія — Європа) “трикутники”; конфігурація полюсів має тричленну структуру (США — Японія — Західна Європа); світ складається з чотирьох полюсів (США — Японія — Європейський Союз — Росія); п’ятиполюсна структура (США — Японія — Європа — Росія — Китай) є найбільш перспективною [9,57]. Будучи прихильниками багатополюсного світу, китайські політологи в той же час вважають, що в сучасному світі полюсом номер один з особливим статусом наддержави та над можливостями в сфері інформації є Сполучені Штати.

Інформацію сьогодні слід розглядати як стратегічний продукт. Здатність суспільства та його інституцій збирати, обробляти, аналізувати, систематизувати та накопичувати інформацію, забезпечувати свободу інформаційного обміну є важливою передумовою соціального та технологічного прогресу, чинником національної безпеки, однією з основ успішної внутрішньої та зовнішньої політики. Інформаційна сфера має системоутворюючий характер і впливає практично на всі галузі суспільних відносин.

Сьогодні не можуть не вражати можливості, що надають досягнення у сфері інформатизації, телекомунікацій та інформаційних технологій, в отриманні, поширенні та швидкості доставки різноманітної інформації. Проте глобальні інформаційні системи, поряд з перевагами, створюють нові потенційні загрози.

Глобальні інформаційні системи та інформаційні технології створюють інформаційне середовище, де практично відсутні державні кордони, обмеження на інформаційні впливи, обмеження на поширення інформації, яку до цього часу не можна було безкарно поширювати, обмеження на розміщення та отримання інформації, зокрема інформації щодо виробництва зброї, проведення терористичних операцій та інше.

На сьогодні завдяки глобалізації вже фактично сформувалась фундаментальна залежність життєдіяльності особистості, суспільства і держави — економіки, політики, культури, науки, забезпечення національної та міжнародної безпеки — від обміну інформацією, надійного функціонування інформаційних та телекомунікаційних систем, технологій і засобів. Збільшення за рахунок використання новітніх інформаційних технологій впливу на індивідуальну та суспільну свідомість призводить до порушення балансу сил, внесенню додаткової напруженості у суспільстві, виникненню нових сфер конфронтації.

Світове співтовариство в цих умовах усвідомило, що міжнародна інформаційна безпека є глобальною проблемою, розв’язання якої суттєво впливає на існування людства. Про це яскраво свідчить резолюція 54-ї сесії Генеральної Асамблеї Організації Об’єднаних Націй “Досягнення у сфері інформатизації в контексті міжнародної безпеки”, а також те, що на саміті Великої сімки на Окінаві була прийнята Хартія про Глобальне Інформаційне Співтовариство. У цьому документі зазначається, що країни, які не в змозі забезпечувати оновлення інформаційних технологій, не матимуть

можливостей бути повноправними учасниками інформаційного суспільства та світових економічних процесів [10].

З огляду на невідворотність впливу процесів інформаційної глобалізації на всі країни світу, для багатьох з них постає проблема посісти гідне місце у новому світі, забезпечити своїм громадянам стабільне та безпечне життя, належний рівень добробуту. Для досягнення цього необхідно звести до мінімуму негативні наслідки цих процесів і якомога ефективніше використати їх переваги.

Література

1. Панарин А. С. Искушение глобализмом. — М.: Русский Национальный Фонд, 2000. — 38 с.
2. Декларация тысячелетия ООН. Резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей ООН 8 сентября 2000 г. // <http://odsddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/NOO/559/53/NOO 55953>
3. Мацуура К. Глобализация — это также культурный процесс // Международная жизнь. — 2000. — № 8–9. — С. 27–32.
4. Дем'янюк О. Гуманітарними засобами. ЮНЕСКО — магістраль з двостороннім рухом // Політика і час. — 2001. — № 11. — С. 70–77.
5. Бжезинский З. Великая шахматная доска. Господство Америки и его геостратегические императивы. — М.: Международные отношения, 2000. — 256 с.
6. Хозин Г. С. Глобализация международных отношений: объективная тенденция или стратегия США // США. Канада. ЭПК. — 2000. — № 1. — С. 65–79.
7. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / Пер. с англ. Т. Велимеева, Ю. Новикова. — М.: АСТ, 2003. — 603 с.
8. Киссинджер Г. Дипломатия. / Пер. с англ. В. В. Львова. — М.: Ладомир, 1997. — 848 с.
9. Шергін С. До справедливого міжнародного порядку. Китайські політологи про багатоплюсний світ // Політика і час. — 2003. — № 5. — С. 56–60.
10. <http://www.svoboda.org/programs/11/0700/11.072200-4.asp.html>

Е. А. Данилишина,

ИСН ОНУ им. И. И. Мечникова,

кафедра истории и мировой политики

к. 37, Французский бул., 24/26, г. Одесса-58, 65058

ИНФОРМАЦИОННАЯ ПАРАДИГМА СОВРЕМЕННОЙ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Резюме

В статье рассматриваются различные модели дальнейшего развития мира в условиях глобализационных процессов с учетом их информационной составляющей. Автор пытается доказать, что информационный фактор является одним из основных при стремлении интегрироваться в современное мировое сообщество без потерь.

Ключевые слова: глобализация, глобализм, информация, информационное пространство.

K. A. Danilishina,

Institute of Social Sciences of Odessa Mechnikov national university,
the department of history and world politics

Frantsuzky blvr., 24/26, Odessa, Ukraine, 65058

INFORMATION PARADIGM OF MODERN GLOBALIZATION

Summary

In article are considered various models of the further development of the world in conditions globalization processes in view of their information component. The author tries to prove, that the information factor is one of the cores at aspiration to be integrated into the modern world community lost-free.

Key words: globalization, globalizm, the information, information space.